

Алла Дмитренко
(м. Луцьк)

**ТЕМА ВТРАТИ НЕРУХОМИХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022–2023 рр.
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Тема втрат нерухомих об'єктів культурної спадщини України під час Великої війни широко висвітлюється в інформаційному просторі зарубіжних країн. Проаналізовані публікації в інтернет-виданнях одинадцяти країн: Польщі, Литви, Чехії, Угорщини, Німеччини, Франції, Італії, Швеції, Англії, США та Бразилії.

Найбільшу інформаційну роботу про руйнування культурної спадщини України проводить ЮНЕСКО. Інформація про втрати чи їх

відсутність публікується щоденно і одразу ж повідомляється на сайтах різних держав. Окрім того, ЮНЕСКО періодично публікує зведену статистику втрат «культурних цінностей» України. При цьому, у звітах наголошено, що поняття «культурні цінності» вживається у значенні «нерухома культурна спадщина». Востаннє список втрат оприлюднений 18 жовтня 2023 року. На цей час підтверджено пошкодження 295 об'єктів, серед яких найбільше храмів та монастирів (релігійних об'єктів) — 124, 110 споруд, що мають історичне та художнє значення (очевидно, сюди відносять і театри), 28 музеїв, 19 пам'ятників, 13 бібліотек, 1 архів. ЮНЕСКО називає усі пошкоджені об'єкти культурної спадщини, групуючи їх по областях. На кінець жовтня 2023 року найбільше руйнувань було у Донецькій (85 об'єктів) і Харківській (55) областях. На третьому і четвертому місцях — Київська (39) і Луганська (33) області. Інші області розмістились у такому порядку: Чернігівська — 19, Одеська — 17, Запорізька і Сумська — по 12, Миколаївська і Херсонська — по 8, Житомирська — 3, Вінницька — 2, Дніпропетровська і Львівська — по 1 об'єкту. Наголошується, що перед тим, як оприлюднити інформацію про ті чи інші втрати культурної спадщини, вона ретельно перевіряється партнерськими організаціями, при цьому проводиться аналіз супутникових знімків [7].

Підрахунок втрат нерухомих об'єктів проводять й інші організації, тому чисельність зруйнованих пам'яток, про які повідомляють ЗМІ, часто різниться, адже, окрім об'єктів культурної спадщини, інколи сюди включають школи, кладовища і навіть житлові будинки. Часто іноземні інтернет-видання інформацію про ті чи інші події війни, у т. ч. й про руйнування пам'яток, беруть з українських джерел та сайтів інших видань, неурядових організацій та ін. («The New York Times», «Live Science», «The Guardian», ICOM, «New Lines Institute for Strategy and Policy Centre for Human Rights» та ін.). До прикладу, «Чеські новини», спираючись на інформацію Міністерства культури та інформаційної політики України, у червні 2022 року проінформували читачів про пошкодження біля 250 пам'яток, а в квітні 2023 року — про понад 550 об'єктів культурної спадщини [11; 13].

Усі переглянуті інтернет-видання вище названих країн висвітлюють руйнування культурної спадщини України [11; 18, ін.]. Чи не найповніша інформація є на сайті «New York Times». Тут розміщені супутникові відео і світлини 33-х зруйнованих населених пунктів та їх пам'яток. Це показує реальний стан втрат об'єктів нерухомої культурної спадщини [1]. Звісно, паралельно з інформацією про руйнування нерухомої спадщини, велика увага звертається на знищення музейних пам'яток і викрадення їх

воєнками ворожої армії, особливо тих, що мають надзвичайно велику соціокультурну цінність.

Окрім інформування про втрати, ЗМІ звертають увагу на проблеми відновлення зруйнованих об'єктів культурної спадщини. Сайти ряду країн повідомляють про суму втрат культурної спадщини, яка попередньо оцінюється у 2,4 млрд. євро, наголошуючи, що для її відновлення необхідно 6,4 млрд. євро. Відзначено, що за даними МВФ, загалом для відновлення України потрібно понад 400 млрд. євро, що можливе лише завдяки підтримці міжнародних інституцій. Зважаючи на те, що війна триває, ця сума постійно зростає. Така інформація привертає увагу до втрат культурної спадщини і на те, що без міжнародної підтримки відновити зруйноване буде неймовірно складно. Вже сьогодні окремі держави і міжнародні фонди розпочали допомогу культурній спадщині України. До прикладу, МВФ на найближчі чотири роки планує виділити на відновлення України 15,6 млрд. дол. Звертається увага на те, що США фінансово підтримує ICCROM у відновленні культурної спадщини України, вже спрямувавши на це 250 тис. дол. Це лише частина інвестицій у розмірі 7 млн. в оголошену Ініціативу з охорони культурної спадщини України. Окрім США, про допомогу Україні оголосили й інші країни-члени ICCROM. Завдяки активній допомозі від міжнародних інституцій та США, Україна вже розпочала реконструкцію окремих зруйнованих пам'яток [2; 12; 15; 18; 22; 24].

Активно обговорюється діяльність ЮНЕСКО щодо захисту пам'яток України з перших днів російсько-української війни. Відразу після початку цієї війни генеральний директор ЮНЕСКО Одрі Азуле висловила стурбованість ситуацією з культурною спадщиною України. Наразі ця організація проводить попередню оцінку шкоди, заподіяної культурним цінностям, на основі різних джерел, у тому числі аналізу супутникових знімків. Повідомляється про поїздки Одрі Азуле в Україну для обговорення питань, пов'язаних із захистом нерухомої культурної спадщини, особливо об'єктів, включених до Світової спадщини ЮНЕСКО, а також про розширення цього списку [5; 6; 9; 23; 24; 25].

Журналісти наголошують, що окрім виділення фінансової допомоги, міжнародні організації спрямовують свою діяльність на формування банку інформації про нищення росіянами культурної спадщини. Чеська журналістка В. Турнікова проаналізувала інформацію про діяльність міжнародної організації «Modrý štít» («Блакитний щит»), діяльність якої спрямована на захист нерухомої культурної спадщини. Наступальні дії української армії дозволили у серпні 2023 року представникам «Блакитного щита» побувати на восьми локаціях, знищених росіянами, щоб

підтвердити інформацію про втрати нерухомих пам'яток, отриману через супутникові знімки. Зібрана інформація дозволила подати звіт. Основна мета організації — звіт до Консультативної місії Європейського Союзу, який прагне довести, що «режим Путіна систематично і демонстративно зосереджується на знищенні українських пам'яток», що стане ще одним доказом у міжнародному трибуналі. Авторка статті ще раз підтвердила, що збір інформації про втрати пам'яток для трибуналу дуже складний, адже руйнування мають бути підтвержені упродовж тижня після інциденту, що унеможлиблюють бойові дії [20].

У ЗМІ активно обговорюється діяльність Українського форуму культурної спадщини #ActForHeritage, організований *USAID/ENGAGE* у вересні 2023 року. Форум мав на меті створення платформи для збереження культурної спадщини України [19; 26]. Повідомляється про зустрічі українських фахівців у галузі культури з колегами із країн Америки та Європи.

Публікуються повідомлення про зобов'язання, взяті окремими державами по відновленню зруйнованих пам'яток, наприклад, відбудову Маріупольського театру Італією [18]. Кошти на фінансову підтримку нерухокої культурної спадщини України виділені Японією та іншими державами. Національне управління старожитностей Швеції започаткувало Фонд підтримки культурної спадщини України, що перебуває під загрозою зникнення [15]. Швейцарський фонд «Aliph Foundation» чи не першим відгукнувся на заклик про допомогу культурній спадщині, спрямувавши на це кілька мільйонів доларів [8]. Німецькі журналісти наголошують на відповідальності Австрії по підтримці «австрійської» спадщини Львова [16].

Польські видання, окрім повідомлень про свій внесок у підтримку культурної спадщини України, зокрема, про засідання Ради Безпеки ООН за участі Польщі, Албанії, України, представників ЮНЕСКО та ІКОМОС; про створення в Інституті національної спадщини Центру допомоги польській культурі в Україні, основним завданням якого є підтримка музеїв, архівів, театрів та ін.; про роботу над механізмом допомоги у відбудові. Поза увагою польських ЗМІ не залишаються й питання руйнування нерухомих пам'яток, наголошуючи на тому, що точна інформація про усі втрати можлива лише по завершенні війни, адже статистичні дані не враховують, наприклад, руйнування археологічних пам'яток та ін. [14]. Повідомляється про документальний фільм «Стерти націю», створений співробітником «TVP World» Томашем Грживачевським. Фільм розповідає про нищення росіянами культурної спадщини України. У фільмі, який журналісти назвали «шокуючим», показані масштаби нищення

пам'яток по всій країні. В той же час Томаш Гживачевський висловлює віру в перемогу України і відновлення спадщини: «Я переконаний, що Україна перемаже у цій війні і що ми зможемо приїхати і зняти фільм про відродження української культури» [27].

У грудні 2023 року німецький сайт «Античний світ», під назвою «Годинник цокає для культурної спадщини України», опублікував інформацію про перше «наземне розслідування», тобто документування шкоди, нанесеної росіянами культурній спадщині України, проведене професорами Університету Вайомінгу у співпраці з науковцями Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Інституту археології Національної академії наук України. Руйнування об'єктів нерухомої культурної спадщини — археологічних, архітектурних та ін. були нанесені на карту. Дослідники були вражені захистом місць і об'єктів спадщини: «Вікна церкви закривали великі металеві плити. Посилені клітки захищали статуї, а музеї упаковували артефакти для зберігання» [28].

Наведемо оцінку руйнувань культурної спадщини України окремими зарубіжними ЗМІ: «серйозний ризик геноциду», маючи на увазі і «знищення культурних та сакральних місць» [11]; «знищення національної ідентичності»; «знищення культурної спадщини є частиною війни» [26]; «росіяни ведуть послідовну політику, спрямовану на перетворення України на таку собі культурну пустелю, щоб на руїнах багатьох культур і народів, які населяли українські терени, була запроваджена нова ідеологія і нова «культура великої Росії»» [27]; «свідком проти Путіна може бути знищена українська культурна спадщина» [20].

Темою зарубіжних ЗМІ є допомога різних країн у забезпеченні технічними засобами для інвентаризації пошкоджень об'єктів культурної спадщини з тим, щоб пізніше допомогти з їх реконструкцією. Наприклад, французьке видання «Les Echos» повідомляє, що німецька компанія Zoller & Frölich подарувала 3D-сканера, яким проведено сканування Спасо-Преображенського собору в Одесі [29].

Отож, темами повідомлень у ЗМІ зарубіжних країн найчастіше є: втрати культурної спадщини України; порушення Росією усіх міжнародних норм; діяльність ЮНЕСКО, інших міжнародних організацій та окремих країн по підтримці України у збереженні і відновленні зруйнованих пам'яток; документування шкоди, завданої росіянами культурній спадщині України. Як підсумок, можна навести слова державного секретаря США Ентоні Блінкена: «Першою метою Путіна було стерти Україну з карти, стерти її ідентичність, поглинути її Росією. Це не вдалося і ніколи не вдасться» [2] і литовської журналістки Агне Тамасаускайте: «Світ об'єднався над нищенням української спадщини» [15].

Список використаних джерел та літератури:

1. Calculating the Toll of Russia's War on Ukrainian Culture. Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco> (дата зв. 25.10.2023).
2. Defendendo da destruição a arte e a cultura da Ucrânia. URL: <https://share.america.gov/pt-br/defendendo-da-destruicao-a-arte-e-a-cultura-da-ucrania/> (дата зв. 04.11.2023).
3. Do Oděsy dorazí mise UNESCO. Ten posoudí škody na historickém centru od ruského ostřelování. URL: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/odesa-rusko-ukrajina-unesco_2307242151_mst (дата зв. 27.10.2023).
4. Ett år av krig — Riksantikvarieämbetet fortsätter stödja Ukrainas kulturarv. URL: https://www.google.com/search?q=f%C3%B6rst%C3%B6relsekriget+av+Ukrainas+kulturarv&oq=f%C3%B6rst%C3%B6relsekriget+av+Ukrainas+kulturarv&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBCTQ4NTFqMGoxNagCALACA&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (дата зв. 02.11.2023).
5. *Grazioli S.* Tutto il patrimonio culturale perso in guerra. URL: <https://www.rsi.ch/info/mondo/Tutto-il-patrimonio-culturale-perso-in-guerra--1841540.html> (дата зв. 02.11.2023).
6. *Kajėnas G.* Nuo karo pradžios Ukrainoje nukentėjo apie 300 kultūros objektų. URL: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/renginiai/nuo-karo-pradzios-ukrainoje-nukentejo-127-kulturos-objektai-29-1677648> (дата зв. 01.11.2023).
7. *Kryzhen T.* Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>. (дата зв. 25.10.2023).
8. *Kurin R.* How Ukrainians Are Defending Their Cultural Heritage from Russian destruction. URL: <https://www.smithsonianmag.com/smithsonian-institution/ukrainians-defend-their-cultural-heritage-russian-destruction-180981661/> (дата зв. 25.10.2023).
9. La guerre en Ukraine a causé 2,4 milliards d'euros de destruction du patrimoine et de la culture. URL: <https://www.geo.fr/geopolitique/la-guerre-en-ukraine-a-cause-24-milliards-deuros-de-destruction-du-patrimoine-et-de-la-culture-214152> (дата зв. 01.11.2023).
10. La protezione del patrimonio culturale in Ucraina durante la guerra. URL: <https://www.dirittoconsenso.it/2022/11/08/la-protezione-del-patrimonio-culturale-in-ucraina-durante-la-guerra/> (дата зв. 02.11.2023).
11. *Lexová P.* Ruská armáda ničí ukrajinské kulturní dědictví. URL: <https://artalk.cz/2022/06/14/ruska-armada-nici-ukrajinske-kulturni-dedictvi/> (дата зв. 02.11.2023).
12. Montpetit Caroline. Œuvres pillées, patrimoine détruit: la culture au front en Ukraine. URL: <https://www.ledevoir.com/culture/783266/guerre-en-ukraine-la-culture-au-front> (дата зв. 01.11.2023).

13. Na Ukrajině bylo zničeno nebo poškozeno více než 550 předmětů kulturního dědictví. URL: <https://www.ceskenoviny.cz/ukrinform/cesky/zprava.php?id=1090378> (дата зв. 02.11.2023).
14. Niszczenie dziedzictwa kulturowego jako skutek rosyjskiej agresji na Ukrainę tematem posiedzenia Rady Bezpieczeństwa ONZ. URL: <https://nid.pl/2022/07/16/niszczenie-dziedzictwa-kulturowego-jako-skutek-rosyjskiej-agresji-na-ukraine-tematem-posiedzenia-rady-bezpieczenstwa-onz/> (дата зв. 01.11.2023).
15. Pasaulis vienijasi dėl naikinamo Ukrainos paveldo Plačiau. URL: <https://sa.lt/pasaulis-vienijasi-del-naikinamo-ukrainos-paveldo/> (дата зв. 01.11.2023).
16. *Prugger D.* Das kulturelle Erbe der Ukraine steht unter Beschuss. URL: <https://www.derstandard.at/story/3000000189406/ukrainische-weltkulturerbestaetten-zu-schuetzen-ist-wichtiger-denn-je> (дата зв. 02.11.2023).
17. *Rajcsányi G.* Háborús károk: így pusztul a kulturális örökség az ukrajnai konfliktusban. URL: <https://mandiner.hu/kultura/2023/03/haborus-karok-ukrajna> (дата зв. 02.11.2023).
18. Sauvegarde du patrimoine culturel en Ukraine avec le soutien des États-Unis. URL: <https://www.icrom.org/fr/news/sauvegarde-du-patrimoine-culturel-en-ukraine-avec-le-soutien-des-%C3%A9tats-unis> (дата зв. 01.11.2023).
19. Special Issue: Ukrainian Cultural Heritage Forum #ActForHeritage. URL: <https://engage.org.ua/eng/special-issue-ukrainian-cultural-heritage-forum-actforheritage/> (дата зв. 03.11.2023).
20. *Tvrzníková V.* Zničené ukrajinské kulturní dědictví může být důkazem proti Putinovi. URL: <https://artalk.cz/2023/09/14/znicene-ukrajinske-kulturni-dedictvi-muze-byt-dukazem-proti-putinovi/> (дата зв. 27.10.2023).
21. Ukraine and Russians attacked Lviv: the territory protected by UNESCO was hit for the first time. URL: <https://www.finestresullarte.info/en/news/ukraine-russians-attack-lviv-unesco-protected-area-hit-for-first-time> (дата зв. 01.11.2023).
22. Ukraine : la guerre a déjà causé 2,4 milliards d'euros de destruction culturelle et patrimoniale. URL: <https://www.latribune.fr/economie/international/ukraine-la-guerre-a-deja-cause-2-4-milliards-d-euros-de-destruction-culturelle-et-patrimoniale-957595.html> (дата зв. 01.11.2023).
23. Ukraine: UNESCO's second protocol to the Hague Convention of 1954 received enhanced protection of 20 cultural values. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-20-cultural-properties-receive-enhanced-protection-unesco-second-protocol-1954-hague> (дата зв. 27.10.2023).
24. UNESCO: Milliarden Schaden am kulturellen Erbe der Ukraine. URL: <https://de.euronews.com/2023/04/04/unesco-milliardenschaden-am-kulturellen-erbe-der-ukraine> (дата зв. 02.11.2023).
25. Válka způsobila kulturnímu dědictví Ukrajiny škody za miliardy dolarů, vyplývá ze zprávy UNESCO. URL: (дата зв. 27.10.2023).

Втрати нерухомих пам'яток України під час російсько-української війни в 2022–2023 рр.

26. Wojna na Ukrainie: Bitwa o kulturę. URL: <https://ukraina.nid.pl/wojna-na-ukrainie-bitwa-o-kulture/> (дата зв. 01.11.2023).
27. «Wymazać Naród». Jak Rosjanie niszczą dziedzictwo kulturowe Ukrainy? URL: <https://jedyinka.polskieradio.pl/artykul/3124839,Wymaza%C4%87-nar%C3%B3d-3d-Jak-Rosjanie-niszcz%C4%85-dziedzictwo-kulturowe-Ukrainy> (дата зв. 01.11.2023).
28. Die Uhr tickt für das kulturelle Erbe der Ukraine. URL: <https://antikewelt.de/2023/12/14/die-uhr-tickt-fuer-kulturelles-erbe-in-der-ukraine/> (дата зв. 04.01.2024).
29. En Ukraine, la difficile préservation du patrimoine culturel. URL: <https://www.lesechos.fr/monde/europe/en-ukraine-la-difficile-preservation-du-patrimoine-culturel-2029845> (дата зв. 04.01.2024).